

Scugnizzo Liberato

(Неаполь, Італія)

Автори: Федеріка Фава (Federica Fava), Фабріція Каннелла (Fabrizia Cannella), Джованні Каудо (Giovanni Kaudo)

Ключові слова: #співурядування #інклюзія #підсилення #громадський простір #сприятлива політика #неприбутковість #інтегроване планування #вплив на регулювання #спільне #нематеріальна спадщина #сталій туризм

Матеріали створено в рамках проекту «Відкрита спадщина» (OpenHeritage: Organizing, Promoting and ENabling HEritage Reuse through Inclusion, Technology, Access, Governance and Empowerment), підтриманого програмою досліджень та інновацій Європейського Союзу "HORIZON2020" (грантова угода №776766).

Координатор проекту: Метрополітальний дослідницький університет (Metropolitan Research Institute) у Будапешті
Див. більше: www.openheritage.eu

Переклад профінансовано зі Стабілізаційного фонду культури та освіти 2022 Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини та Goethe-Institut

Резюме

“Scugnizzo Liberato” — це один з низових експериментів, що його, як частину ширшої стратегії розвитку спадщини, офіційно визнала міська рада Неаполя. Ця стратегія передбачає надання цінності суспільним благам і переосмислення традиційного правового інституту «громадського користування» (*uso civico*). Вона розташована у комплексі капуцинського монастиря Св. Франциска (Сан Франческо делле Каппучінелле) XVII століття, у серці історичного центру Неаполя. Експеримент “Scugnizzo Liberato” почався 29 вересня 2015 року, коли організація “Scacco Matto” утворила там сквот. Вона визнана суспільним благом міста і тепер розглядається як місце зібрань і соціалізації, а також як експеримент з міської реґенерації.

Контекст

“Scugnizzo Liberato” розташована в історичній місцевості Неаполя, до якої входять найбільш відомі площі й головні вулиці міста. Через розташування в районі Аввоката, до “Scugnizzo Liberato” можна легко дістатися громадським транспортом, але складно — машиною через високу щільність міста і вузькість вулиць. Аввоката, знана також як “Pignasecca”, вирізняється текстурою вузьких вуличок і старовинних будівель, датованих XVIII століттям. Це популярна туристична місцевість. Окрім того, як і багато інших популярних місць в історичному центрі Неаполя, район Аввоката являє собою спонтанну міську мішанку різноманітних груп: родини з низьким доходом, які перебувають на межі законності; середній клас, що складається з державних службовців; легальні й нелегальні мігранти; інтелектуали, які належать до вищого класу, й власники будівель.

Історія

1585 — капуцинський монастир Св. Франциска заснувала герцогиня Елеонора Скарпато, вдова нотаріуса й герцога Луки Джиліо. Вона профінансувала побудову невеликої церкви й притулку для молодих жінок у своєму домі, щоби висловити свою вдячність Франциску Ассизькому, який, як вона вірила, зцілив її.

1613 — розширення початкової структури.

1616 (або 1621) — монастир стає закритим.

1756–1767 — часткова реставрація комплексу.

1809 — монастир перетворюється на Інститут Філанжері (Istituto Filangieri), відбувається значна реставрація, яку наказує провести Йоахім Мюрат під час французького контролю над Південною Італією. Після секуляризації будівлю

вирішили перетворити на заклад для утримання неповнолітніх, який назвали Інститутом Філанжері на честь Гаєтано Філанжері – відомого неаполітанського юриста й філософа, автора книг про кримінальне право, економічну теорію, освіту й мораль. Його ім'я не випадково пов'язувалося з інституцією в секулярній будівлі, адже впродовж свого життя Філанжері агітував за реформу католицької церкви і підпав під цензуру церковної влади. Попри те, що інститут міняв своє ім'я кілька разів, він залишився закладом утримання неповнолітніх впродовж наступного століття.

Гаєтано Філанжері (1753-1788), портрет Жана Франсуа Бозіо. Джерело: Wikimedia Commons / The Elisha Whittelsey Collection, The Elisha Whittelsey Fund.

1925–1930 — Інститут Філанжері перейменовують на Інститут спостереження за неповнолітніми.

1945 –1980 — Інститут перейменовують на Інститут реабілітації.

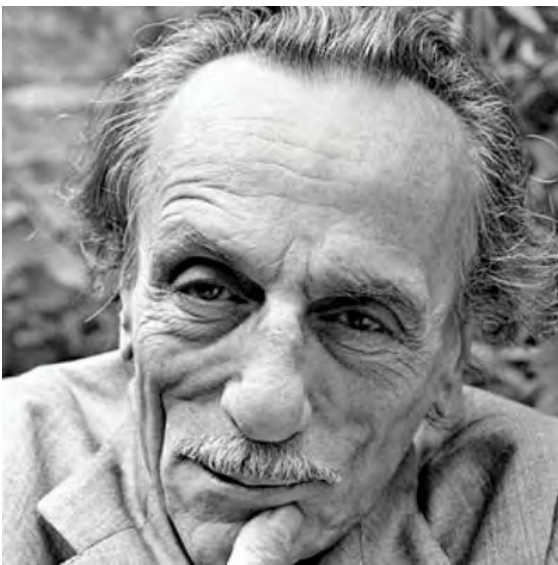
Ув'язнені, вишикувані у два ряди вздовж мосту на першому поверсі. Заклад утримання неповнолітніх «G. Filangieri», 28.12.1951. Джерело: Archivio Storico Istituto Luce Cinecittà / автор: Cesare Colò, <https://www.archivioluce.com/>

Гра у футбол у закладі утримання неповнолітніх «G. Filangieri», 28.12.1951. Джерело: Archivio Storico Istituto Luce Cinecittà / автор: Cesare Colò, <https://www.archivioluce.com/>

1980 — Будівлю тимчасово полишили після землетрусу Ірпінья. Почали з'являтися ідеї реставрувати будівлю й змінити інституцію.

1980–1985 — Едуардо Де Філіппо, відомий неаполітанський актор театру, автор і режисер, профінансував часткову реставрацію комплексу. 1985 року, ставши сенатором Італійської Республіки, він профінансував побудову театру на території Інституту Філанжері. «Мрія Едуардо», а це ім'я досі пам'ятають, була направлена на повне переосмислення колишньої в'язниці, і це дало суттєвий поштовх для розвитку будівлі. Комплекс мав віднайти нову мету через його трансформацію у центр відновлення, базований на майстернях, реабілітації й освітніх активностях. Утім, проєкт реалізували лиш частково, він лишився незавершеним.

«Я провів в Інституті Філанжері коло року. Я досі дуже вдячний Едуардо Де Філіппо, він підтримував реставрацію театру. Дякуючи йому, ми могли вийти зі своїх камер і спробувати щось нове. До того ми утримувалися в камерах 24/7. Навіть просто вийти з них уже було дуже важливо для нас» (Вінченцо Відоне).

Едуардо Де Філіппо до 1974 року, невідомий фотограф. Джерело: Wikimedia Commons.

1999 — завдячуючи активності Де Філіппо, Інститут Філанжері став денним багатофункціональним центром (*Centro polifunzionale diurno*).

2000 — Неаполітанський університет «Партенопа» викупив комплекс Капучіnellе в академічних цілях. Власник виконав лиш украй необхідні реставраційні роботи. Будівля продовжила руйнуватися і втратила цінні частини. Потім її неформально окупували місцеві. Частина комплексу використовувалась як філія місцевої вищої школи.

2005-2009 — комплекс Капучіnellе оголошений культурним надбанням Італії.

2011 — новообраний мер Луїджі Де Магістріс прокладає шлях до нової партисипативної системи, щоби виявити й імплементувати місцеві політики, натхненні принципами й концепціями спільного (commons).

Кілька рішень міської ради й офісу мера спричинилися до створення системи ресурсів міського спільного. Перший акт від 2011 року змінив статут міста, включивши туди юридичне визначення «суспільних благ» (common goods) і заснувавши перший в Італії відділ, який ними займався: відділ міського планування й суспільних благ.

*Всередині головного двору, 2018.
Фото: Федеріка Фава.*

«Громадське користування» (uso civico) — це традиційний правовий інститут, що базується на старому праві колективного користування земними благами. Реінтерпретація цього «інструменту» в Неаполі переносить це старе право, що стосувалося пасовищ, полювання або рубки дерев на облишену нерухомість і в міський контекст. Спираючись на цю концепцію, низові організації у сквоті в публічній будівлі в історичному центрі Неаполя розробили нормативно-правовий акт, названий «Екс-Азіло Філанжері». Паралельно пара інших актів була затверджена міською радою Неаполя, ці акти визнавали сквоти, якщо вони служили потребам громади (культурні послуги, добробут, захист біженців, медичні послуги, надання житла). Місто оплачує загальні витрати, будівлями керують колективи, а власність лишається комунальною. Самоорганізація і самоврядування визначаються міськими нормативними актами як легальні форми організації. Це дозволило громадянам, і індивідуально, і як членам асоціацій, дбати про спільні інтереси, розбиваючи традиційну монополію державних структур у цій сфері.

2013 — міська рада Неаполя відкрила **Постійну обсерваторію суспільних благ**. Обсерваторія — це державний орган, що виконує аналітичні й операційні функції для захисту й керування суспільними благами. Йому також довірена інвентаризація міської власності, включно з приватними об'єктами, які є закинутими, без користувачів або використовуються недостатньо.

Постійна обсерваторія суспільних благ — це важливий експеримент у розрізі інституційних інновацій, він заохочує суспільне залучення і побудову спільнот. Вони працюють над створенням мап використуваної і невикористуваної державної і приватної власності (постійно закинутих об'єктів), щоби заохотити їхнє перевикористання для культурних і соціальних цілей. Окрім того, обсерваторія підтримує процес самоврядування спільнот, що опікуються державною власністю і вкладаються в розробку декларацій публічного користування й міських колективів. Вона пропагує створення зв'язків між різними асоціаціями й волонтерськими мережами на певній території; вона працює з відповідними відділами, щоби зібрати запити на тимчасове користування і суспільне користування цією нерухомістю, яка підлягає оцінці; вона оцінює пропозиції із фокусом на спільній власності, учасницькій демократії, новому муніципалізмі й фундаментальних правах, як-от право на житло.

2014 — право власності на Капучіnelle було передано міській раді. Позаяк це частина центру міста, занесена у списки світової спадщини ЮНЕСКО, програма ЮНЕСКО надала пропозицію відновлення колишнього монастиря з метою його збереження через забезпечення належного утримання й публічного доступу. Окрім того, пропозиція також передбачає культурну мету для місцевості «Ізола Понтекорво» (Isola Pontecorvo) і частину місцевості Аввоката через реставрацію основних державних і приватних будівель, що націлено на створення «кварталу мистецтв» (*quartiere dell'arte*).

Вид на район і місто з даху комплексу. Фото: Левенте Поляк, 2018.

2015 — організація “Scacco Matto” зайняла комплекс і запустила його як “Scugnizzo Liberato”. Кілька місяців потому міська рада Неаполя визнала “Scugnizzo Liberato” за «нововиявлене спільне» (*bene comune emergente*). З того часу воно є частиною мережі невикористовуваних суспільних ресурсів, знаних як «суспільні блага міста Неаполь».

«Це було частиною мрії Едуардо Де Філіппо: перетворити монастир на денний багатофункціональний центр, де можуть відбуватися різні курси й майстерні. Отже, метою було створення знання, яким можна ділитися, і ми дотримуємося цієї мети» (Крістіано Ферраро).

"Scugnizzo Liberato" показує, як внесок Едуардо Де Філіппо — матеріальний і нематеріальний — як відомого патрона став визначальним для майбутнього цього експерименту. Статус Едуардо як неаполітанської популярної ікони став чимось на кшталт «картинки бренду» для проєкту. Його візія впливала на проєкт відновлення, й досі визначає його теперішній курс. Це також показує, якою мірою «культурне лідерство» є надважливим елементом успішного учасницького процесу. Дивлячись на "Scugnizzo", яке пропонує цінні бачення й піднімає свідомість спільноти щодо потенціалу Каппучініелле (людей і будівель) — це і є найсуттєвіший спадок Едуардо.

Дві концепції відіграли визначальну роль у проєкті “Scugnizzo Liberato”: взаємопідтримка і практика «зроби це сам_а» (DIY) як основа колективного життя.

Початковою точкою для громадського користування (*uso civico*) спільнотою “Scugnizzo Liberato” стали операції самостійного відновлення, які вони вважають базовим інструментом для співжиття. Заселення й утримання простору (або, ширше, міста) — це частина легітимації процесу, який дає право вирішувати, як використовувати простори.

Коли комплекс уперше окупували, він був непридатним для перебування через повсюдну цвіль і рослинність. Початково у роботі концентрувались на невеликих кроках, щоби забезпечити базову безпеку комплексу, аби використовувати частину просторів. Утримання будівлі стало можливим завдяки співпраці між владою, бізнесом і людьми, за допомогою людей і з самої місцевості, і з мерії. Зараз на першому й другому поверхах є інформаційний пункт, кухня та їдальня, мовна школа, юридична консультація, роздача їжі та одягу для бездомних, а також лабораторії та майстерні, такі як гончарна, столярна, текстильна, реставрація меблів, складувна тощо. Проводяться альтернативні музичні, мистецькі та театральні заходи. Існує також невеликий музей, в якому виставляються документи та артефакти, знайдені на об'єкті. Головний двір також використовується як футбольне поле. Ремісники та всі інші користувачі приміщень не сплачують орендної плати.

«“Scugnizzo” — це живе місце, яке відвідують і місцеві, й інші. Я бачу тут людей найрізноманітнішого походження. І мені це подобається, це ключ до інклюзії» (Ліна Меле, 2019).

Ліна Меле (Lina Mele), активістка Scugnizzo Liberato. Фото: Фабріція Каннелла, 2019.

“Scugnizzo” самоуправляється через взаємозалежні та радикально демократичні практики. Організація простору і заходи плануються на щотижневих зборах, до участі в яких запрошуються всі зацікавлені громадяни (навіть ті, хто не входить до спільноти “Scugnizzo”). Гаєтано Кваттромані (Gaetano Quattromani) стверджує, що ці моменти зібрання є фундаментальними для взаємодії між членами спільноти.

Гаєтано Кваттромані, активіст “Scugnizzo Liberato”. Фото: Фабріція Каннелла, 2019.

2016 – євключення “Scugnizzo Liberato” до «нових суспільних благ» міста.

Проект “Scugnizzo” був офіційно визнаний мерією, яка безкоштовно надає будівлю громаді й покриває витрати на комунальні послуги. Один або кілька державних службовців адміністрації беруть безпосередню участь у проекті.

«Ці проблеми вирішувалися — і досі вирішуються — у «неаполітанському стилі»: використання зв'язків заради спільної мети. З цієї точки зору підтримка неформальних стосунків з державною владою також є важливою. Ми висуваємо свої запити, звертаючись до конкретних депутатів і засідателів. Можна сказати, що найефективнішим способом спілкування з адміністрацією залишається спілкування напяму» (Фабріціо Віталє).

*Фабріціо Віталє
(Fabrizio Vitale),
активіст "Scugnizzo
Liberato". Фото:
Фабріція Каннелла,
2019.*

2019 — завдяки «Угоді про інституційний розвиток» центр міста Неаполя отримав 7 500 000 євро на відновлення комплексу Каппучінілле. Кошти будуть інвестовані в межах проекту вдосконалення 2014 року, який є частиною оперативного плану «Культура і туризм». Таке поєднання коштів, а також інтересів громади й держави демонструє інноваційний підхід до міської стратегії, яка щиро підтримується міською адміністрацією. Проект реставрації здійснюватиметься згідно з державними процедурами, що визначаються місцевими правилами будівництва та національними законами щодо культурної спадщини. Потенційно це може призвести до тертя між потребами й планами громади та формальними вимогами збереження, особливо тому, що громада невтомно підкреслює свою незалежність та ексклюзивні права на будівлю.

Висновки

Процес адаптивного перевикористання має сильний вплив на район Аввоката. Він покращив умови для життя в цьому районі, створивши новий міський центр, який характеризується високим ступенем свободи та інклюзії, забезпечивши район Аввоката місцем зустрічей, площею (piazza), якої йому бракувало. Перезапуск функцій колишнього комплексу забезпечив район новими пропозиціями послуг, як культурними, так і соціальними. Ремісничі майстерні безкоштовно надають місця для майстрів, а також навчають нові покоління ремісників.

“Scugnizzo” привертає великий інтерес не лише на місцевому рівні, а й на рівні столиці, завдяки різноманітності культурних пропозицій. Оскільки група “Scasso Matto” (яка спочатку займала комплекс, але згодом розпустилася) походила з контркультурного руху й була сильно політично орієнтованою, аналіз цього попереднього досвіду дає великий шанс на створення нової, більш інклюзивної ідентичності.

На рівні мікрорайону громада “Scugnizzo” ділиться багатьма інсайтами з іншими суб’єктами неаполітанської політичної сцени та з колективами та міськими рухами поза мережею спільного. Йдеться здебільшого про екологію і право на житло чи студентські колективи.

У ширшому масштабі, “Scugnizzo Liberato” — це частина процесу пошуку нових шляхів керування спільними благами, які здобули національне й міжнародне визнання. Неаполь вважається лабораторією міських і соціальних інновацій, яку широко спостерігають, вивчають і обговорюють. Після досвіду Екс-Азіло Філанжері та наступних правових інновацій 2017 року Неаполь було оголошено найкращою практикою URBACT. 2018 року Неаполь приєднався до проекту “Civic eState — URBACT III” як провідний партнер. Мережа “Civic eState” є однією з 25 «трансферних мереж», затверджених URBACT у квітні 2018 року. Її метою є консолідація та імплементація користування суспільними благами й колективних практик керування спадщиною через промоцію неаполітанського досвіду. Зокрема, мережа зосереджується на питаннях сталого розвитку, вирішуючи один із найбільш значних недоліків досвіду Неаполя.

Переклад з англійської: Віталій Павлів